

Információs páncélszekrény az emberi jogok védelmére

A társadalmi vállalkozások a társadalmi érték növelésével járulnak hozzá a társadalmi és gazdasági különbségek csökkentéséhez. A Szilícium-völgy egyik nem nyereség-érdekeltségű informatikai vállalkozása, a Benetech cég által kifejlesztett Martus számítógépes rendszer az emberi jogok súlyos sérelmeit feltáró és azokról tudósító civil szervezetek, aktivisták, újságírók számára készült. A rendszer célja egy biztonságos „információs páncélszekrény” biztosítása, tekintettel arra, hogy az emberi jogok sérelmeit feltáró beszámolók szerzői gyakran veszélyes körülmények között, információik megsemmisítésétől fenyegetve dolgoznak, s tudósításaik eredetiségét, hitelességét nehéz bizonyítani.

Szerzői információ:

László Gábor

Egyetemi tanulmányait a Veszprémi Egyetem műszaki menedzser szakán végezte, majd a BGF Külkereskedelmi Főiskolai karán szerzett külkereskedelmi irányítás szakértői oklevelet. Jelenleg a BME Műszaki Menedzsment Doktori iskola hallgatója. Kutatási témája az információstratégiák és a nyílt forráskód területe. Kutatási területéhez kapcsolódóan számos hazai és nemzetközi konferencián vett részt. Munkahelyén, a Budapesti Műszaki Főiskola Keleti Károly Gazdasági Főiskolai Karán működő ITOK vezetője.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

László Gábor. „Információs páncélszekrény az emberi jogok védelmére”.

Információs Társadalom V, 1. szám (2005): 94–102.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.V.2005.1.7>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

I
N
F
O
R
M
Á
C
I
Ó
S

T
Á
R
S
A
D
A
L
M

László Gábor

Információs páncélszekrény az emberi jogok védelmére

„Minden ember önmagában véve értékes. Olyan elidegeníthetetlen jogokkal rendelkezik, melyeket senki sem sérthet meg. Minden embernek joga van arra, hogy saját céljait kövesse és senki ne használja őt pusztán eszközként saját céljaira.”

Milton Friedman, Nobel díjas amerikai közgazdász

Bevezetés

Az amerikai Bill Drayton meggyőződése szerint a társadalmi problémák kezelésére a leghathatósabb módszer a társadalmi vállalkozás (*social entrepreneurship*). Amikor 1980-ban ezzel a gondolattal megalapította az *Ashoka* elnevezésű szervezetet, a társadalmi vállalkozások fogalma még ismeretlen volt: „Drayton úr, aki az *Ashoka* megalapítója és elnöke, a kockázati tőke-befektetés modelljét adaptálva a civil szektorra, a tőke mozgósítására törekedett. Az alapötlet az volt, hogy megkeressék a kezdő újítókat, támogassák őket anyagilag és összekapcsolják őket egy globális tagsági hálózatba.”¹

Az azóta eltelt évek őt igazolták: a társadalmi vállalkozás elfogadott fogalommal és üzleti modellé vált, és a társadalmi vállalkozások száma egyre növekvőben van. A kifejezést sokféleképpen értelmezik. Van, aki csupán valamilyen nonprofit szervezet felállítását és működtetését érti alatta, míg mások értelmezése szerint ez az üzleti forma a nonprofit szervezet profitorientált vállalkozását jelenti. Megint más megközelítés szerint azok a vállalkozások nevezhetők társadalmi vállalkozásnak, amelyeknek a mindennapi működését áthatja a társadalmi felelősség.

A társadalmi vállalkozások fogalmára nehéz jó definíciót adni. A társadalmi problémák kezelésére és a társadalmi érték növelésére a hagyományos üzleti vállalkozások – mivel a céljuk nem ez, hanem a profit – nem alkalmasak. A társadalmi vállalkozások ugyanazon a piacon működnek, ugyanolyan feltételek mellett, mint a hagyományos vállalkozások, ám azzal a különbséggel, hogy az elért nyereséget a társadalmi haszon növelése érdekében használják fel. Versenybe szállnak különböző adományokért és önkéntes segítségért is. A legfőbb különbség azonban a motivációban rejlik.

A Benetech-kezdeménnyezés

A Benetech-kezdeménnyezés olyan filantropikus modellt nyújt, ami egyesíti az innovatív társadalmi vállalkozást a hagyományos, szigorú üzleti modellel. Erős technológiai irányultsága különbözteti meg a legtöbb nonprofit szervezettől.

A vakok és látásukban korlátozott személyek számára készült, s a cég számára nagy sikert és egyúttal komoly bevételeket hozott *Bookshare*² fájl-cserélő program elké-

¹ *The New York Times*. <http://www.ashoka.org/hu/main/kerdesek.cfm>

² A <http://www.benetech.org/projects/bookshare.shtml> <http://www.bookshare.org/web/Welcome.html> címen bőszéges információ található a rendszer működéséról.

szítése és üzembe állítása után a *Benetech* cég – második nagyobb projektjeként – megkezdte az előkészületeket az emberi jogi csoportok számára készített szoftver teszteléséhez. Ez a szoftver az emberi jogi aktivisták számára biztosítja, hogy bizalmasan kezelve, biztonságosan tárolhassák az emberi jogok megsértését jelentő eseményekről készült feljegyzéseiket, és bármikor, bárhol nyilvánosságra hozhassák azokat. Ez az alkalmazás a *Martus* nevet viseli. A program kidolgozásakor a *Benetech* felhasználta az *Amnesty International*, az „Emberi jogi figyelőszolgálat” (*Human Rights Watch*), az emberi jogokat védő ügyvédek szervezete (*Lawyers’ Committee for Human Rights*), valamint az ENSZ megjegyzéseit és észrevételeit. Soros György „Nyílt Társadalom Intézete” (*Open Society Institute*) 250 ezer dollárral támogatta a fejlesztést.

A nagy IKT-cégek nem versenytársként tekintettek a *Benetech* kezdeményezésre, hanem meglátták és kihasználták a hozzájuk hasonló technológiai irányultságú társadalmi vállalkozás támogatásában rejlő lehetőségeket, s ezáltal ők is pozitívan értékelt közéleti szerephez jutottak. Az *IBM*, a *SUN*, a *Hewlett-Packard* és a *Fujitsu* különféle berendezéseket is adományoztak a *Benetech* számára.

Hogyan segítheti a technológia az emberi jogok érvényesülését?

Az emberi jogok területén fontos szerepet játszik az információ és a nyilvánosság. Az itt tevékenykedő civil szervezetek legértékesebb vagyontárgya az információ, ami szinte az egyetlen eszközük az emberi jogok megsértése elleni küzdelemben. Ezek a civil szervezetek információkat gyűjtenek az emberi jogok megsértéséről, hogy ráirányítsák a figyelmet az áldozatok helyzetére. A nemzetközi civil szervezeteknek az a céljuk, hogy az eseményekről összegyűjtött információkat – a közvéleményben való tudatosítás, a politikai nyomás-gyakorlás és az igazságszolgáltatás érdekében – a média érdeklődésének középpontjába állítsák. Az emberi jogok érvényesítése érdekében folytatott kampányok a sérelmekre vonatkozó információk összegyűjtése és felhasználása nélkül csak mérsékelt sikerre számíthatnak.

A sikeres érdekérvényesítés, a megfelelő információk összegyűjtése és felhasználása érdekében a civil szervezeteknek képesnek kell lenniük az igényeiknek megfelelő jelentések elektronikus formátumban előállítására, az adatállomány biztonságos tárolására és védelmére, valamint arra, hogy bármikor hatékonyan és biztonságosan hozzáférhessenek az így tárolt információkhoz.

Az amerikai tudomány-fejlesztési társaság (*American Association for the Advancement of Science*) becslése szerint világszerte körülbelül tízezer olyan emberi jogi civil szervezet létezik, amelyek adatokat gyűjtenek ezen a területen. Ezek a szervezetek különféle módokon készítik el és tárolják feljegyzéseiket, melyeknek formai skálája a kézzel, illetve írógéppel írt jegyzetektől a számítógépes programokkal előállított dokumentumokig terjed. A sokszínűség azt eredményezi, hogy ezek a feljegyzések átláthatatlan és rendszertelen szerkezetben jelennek meg, ami nehézkessé vagy szinte lehetetlenné teszi az információk megosztását az egész emberi jogi szektorban. Ugyanakkor ezek a feljegyzések a biztonságos helyi tárolás nehézségei miatt hihetetlen módon sérülékenyek: ki vannak téve a megrongálódás vagy megsemmisülés, a szándékos rongálás vagy megsemmisítés, és az elkobzás vagy az ellopás veszélyének egyaránt.

Az adatvesztésnek a felhasználói hibáktól kezdve a környezeti hatásokon át az adathordozó eltulajdonításáig vagy megsemmisítéséig nagyon sok oka lehetséges. A va-

lós élet mindig produkál újabb és újabb meglepetéseket. Egy Srí Lankán működő nonprofit intézmény esetében például természetek ették meg az emberi jogok megsértésére vonatkozóan hét évre visszanyúlóan dokumentált iratanyagot, ami papír-formában volt tárolva. Gyakori eset a számítógépek eltulajdonítása. Az „információs páncélszekrény” ezeket a (környezeti) hatásokat nem védheti ki, az adatvesztést azonban megakadályozza, s így azok az információk nem vesznek el, amelyeknek a megosztása és nyilvánosságra hozatala mind helyi, mind regionális vagy akár globális viszonylatban alapvető fontosságú az érintett szervezetek számára.

Sok esetben megtörtént, hogy az összegyűjtött információk megsemmisültek, a feljegyzéseket elkobozták és elsikkasztották. Ezek az események megnehezítik, vagy éppen lehetetlenné teszik az információk valós bizonyítékként való felhasználását az ügyészség, a bíróság vagy a civil szervezetek számára, és megakadályozzák az elkövetők elszámoltatását.

Az emberi jogokkal foglalkozó szervezetek részéről egyre erősebb, sürgető igény fogalmazódott meg egy olyan eszköz iránt, melynek segítségével a fenti problémák kiküszöbölhetőek. Olyan eszközre volt szükség, amellyel az emberi jogok megsértéséről elkészített jelentések összegyűjthetők, rendszerezhetők és biztonságosan tárolhatók, s ezzel lehetőség nyílik a figyelem felhívásával elősegíteni a bűnösök felelősségre vonását és akadályokat gördíteni hasonló cselekmények megismétlődése elé. Ezeknek az igényeknek a kielégítésére dolgozta ki a *Benetech* cég a *Martus* rendszert.

A *Martus* rendszer

A *Martus* görög eredetű szó, jelentése: tanú. A *Martus* segítségével az emberi jogok sérelmeit feltáró és azokról tudósító aktivisták, civil szervezetek és újságírók olyan információtechnológiai eszközökhöz – az interneten keresztül elérhető „információs páncélszekrényhez” – jutottak, amely a legfontosabb feladatuk ellátásában, az emberi jogok megsértéséről rendelkezésükre álló információik rendszerezésében, tárolásában és nyilvánosságra hozatalában segítheti őket. E beszámolók írói, az eseményekről fényképeket vagy videó-felvételeket készítő személyek ugyanis gyakran különösen nehéz és veszélyes körülmények között, információik megsemmisítésétől fenyegetve dolgoznak, s tudósításaik hitelességét is nehéz bizonyítaniuk. A *Martus* használatával – a biztonságos tárolásnak köszönhetően – hatékonyan kivédhetők az elkészült dokumentumok elleni lehetséges támadások és jelentősen csökken az adatok megsemmisülésének kockázata.

A *Martus* nem szervezet vagy szervezetek hálózata, hanem az emberi jogi civil szervezetek számára, azok sajátos technológiai igényeihez alkalmazkodóan kifejlesztett eszköz. Célja olyan szolgáltatás biztosítása a civil szervezetek számára, amely elősegíti az emberi jogok védelmét, lerövidítve az emberi jogok sérelmére elkövetett bűnökre adandó válaszok reakció-idejét és sok esetben megakadályozva a további visszaéléseket. A *Martus* független a kormányoktól és a rendszert használó civil szervezetektől is.

A *Martus* adatvédelmi rendszere védi az információkat a megsemmisüléstől vagy a megsemmisítéstől. Megőrzi az összegyűjtött információkat és biztosítja azok nyilvánosságra hozatalát. A kutatók számára elősegíti a sérelmek mélyebb feltárását több szemtanú információi alapján, míg a szemtanúk számára lehetővé teszi, hogy bizonyos részleteket titkosan kezeljenek. Az aktivisták, az ügyészek, az újságírók és a nyilvánosság számára egyaránt hozzáférhetővé teszi az emberi jogok megsértésében érintettek beszámolóit.

A program elkészítése során gondot fordítottak arra, hogy használata minél egyszerűbb legyen. Ahhoz, hogy a Martus rendszerét valaki használni tudja, mindössze alapvető e-mail kezelési ismeretekkel kell rendelkeznie. A bevezetés kezdeti fázisában a *Martus* személyzete ingyenes oktatást biztosított az olyan civil szervezetek részére, melyek csatlakoztak a programhoz, de nem tudtak fizetni érte. A *Martus* esetében is szükség van egy bizonyos „kritikus tömeg” elérésére ahhoz, hogy a szolgáltatás valóban jól érzékelhető hatásokat érhessen el. Több oldalról is megfogalmazták azt a célt, hogy a *Martus* bekerüljön a civil szervezetek által használt alapvető technológiák közé. A növekvő felhasználói szám mellett a szükséges oktatást egyre inkább átvállalja a *Martus* személyzetétől maga a felhasználói közösség.

A *Martus* felhasználói

A *Martus* felhasználói közössége a következő három, jól elkülöníthető csoportra osztható fel: az információk előállítói, a megbízható közvetítők és az információk felhasználói. Az információk előállítói a *Martus* szoftver segítségével az emberi jogok megsértésével összefüggő ügyekben készítik jelentéseiket. A megbízható közvetítők azok a fontosabb intézmények, amelyek a *Martus* rendszer szerveit üzemeltetik és biztonságos, megbízható szolgáltatásokat nyújtanak az információk előállítói és felhasználói számára egyaránt. Az információk fogyasztói közé tartoznak a nagyobb emberi jogi szervezetek, amelyek a *Martus* rendszerét kutatásra, illetve az emberi jogok megsértéséről szóló tanulmányok és beszámolók elkészítéséhez használják fel, továbbá az akadémiai szféra, és nem utolsósorban a tömegtájékoztatási eszközök.

A *Martus* fejlesztésének folyamata

A rendszer kidolgozása előtt és a munka folyamán a *Martus* fejlesztői számos nemzetközi emberi jogi szervezet, köztük a *Human Rights Watch*, a *Lawyers' Committee for Human Rights* (új nevén: *Human rights First*), a Nyílt Társadalom Intézete (*Open Society Institute*), a Nyílt Társadalom Archívum (*Open Society Archive*),³ az ENSZ és az *Amnesty International* képviselőivel folytattak megbeszéléseket, összesen 12 országban. A szervezetek képviselői által megfogalmazott ajánlásoknak a rendszerbe való beépítése érdekében ezen kívül piackutatást végeztek Oroszországban, Srí Lankán, Kambodzsában

³ „A Nyílt Társadalom Archívum jelenlegi legfontosabb feladata az emberi jogok kérdéseivel, az emberi jogok fejlődésével, illetve azok megsértésével kapcsolatos anyagok, gyűjtemények gyarapítása. Az emberi jogok kérdése történetileg a kommunizmus és a posztkommunista korszak közötti összekötő kapocs. Az emberi jogok ügye egyre nagyobb szerepet kapott a hidegháború utolsó korszakában, a nemzetközi viszonyok alakulásában éppúgy, mint a volt szovjet blokk országainak belső átalakulásában. A pártállamok belső ellenzéke érvkészlétét jelentős mértékben az emberi jogok politikai és filozófiai hagyományából merítette, és erkölcsi alapon támadta a fennálló rezsimet. Ám a kommunizmus bukása nemcsak megoldást jelentett, amint azt a jugoszláviai polgárháború is bizonyította. A nemzeti önrendelkezés és a kisebbségi jogok körüli konfliktusok számos posztkommunista régióban az emberi jogok tömeges sérelméhez vezettek. A Nyílt Társadalom Archívumának érdeklődése ezért is fordult már kezdettől fogva az emberi jogok sérelmének dokumentációja felé.”

és Guatemalában. A *Martus* rendszerét kiterjesztett tesztelésnek vetették alá Srí Lankán, Guatemalában, Oroszországban és Kelet-Európában. A szoftvert 2003. január 15-én tették hozzáférhetővé a nyilvánosság számára. A civil szervezetek részére – a média segítségével is felhasználva – külön bemutatókat szerveztek. A *Martus* képviselői nemzetközi emberi jogi konferenciákon is népszerűsítik a szolgáltatást, s emellett egyedileg is felkeresnek számos civil szervezetet, részletesen megvilágítva, hogy a *Martus* rendszere hogyan segítheti munkájukat.

A *Martus* kifejlesztése és a szükséges oktatás költségei közel 650 ezer dollárt tettek ki. Ezt az összeget – többek között a Nyílt Társadalom Intézete és a nagy IKT-cégek adományai mellett – elsősorban a *Benetech* vállalat anyagi eszközei fedezték. A továbblépéshez, a rendszer kiterjesztéséhez és fejlesztéséhez további pénzeszközök szükségesek. Ezeket a forrásokat a nagyobb civil szervezetek számára végzett, testre szabott egyedi fejlesztések és a szerver-üzemeltetők számára nyújtott szolgáltatások biztosítják. A *Martus* nem kap közvetlen állami támogatást, de a fejlesztők elfogadják a nekik juttatott adományokat.

A *Martus* felhasználási területei

A *Martus* rendszere például a nőkkel szemben elkövetett erőszak és egyéb jogsértések, a kínzás és a népirtás büntetteinek vádlottjai ellen folytatott jogi eljárások alátámasztására, továbbá a közszférában a választási csalások és a korrupció leleplezésére, valamint – az etnikai és vallási üldöztetés és az általános emberi jogok megsértése elleni küzdelem eszközeként – az ilyen eseményekről készült tudósítások dokumentálására szolgálhat. A lehetőségek azonban sokkal szélesebb felhasználási területet ölelhetnek fel, a rendszer segíthet például a családoknak eltűnt családtagjaik felkutatásában, vagy éppen a környezetszennyezések felderítésében. A rendszer szinte mindazoknak a szervezeteknek a dokumentációs igényeit kielégíti, amelyek a társadalmi igazságosság megteremtésében érdekeltek.

Az információs páncélszekrény – a *Martus* működése

A nyers, feldolgozatlan adatok tárolásához és visszakereséséhez – azokhoz az iparágakhoz hasonlóan, ahol az információ mint termék jelenik meg – az emberi jogok védelmével foglalkozó szervezetek esetében is független, biztonságos rendszerre van szükség. Ha az információk rendelkezésre állnak, felhasználóik tanulmányozni és elemezni tudják őket, tanulmányokat és jelentéseket publikálhatnak, vagy akár közvetlen lépéseket is tehetnek, például nyomozás vagy bűnvádi eljárás lefolytatását kérhetik a fennálló jogsértések megszüntetésére.

A *Martus* rendszer – felépítését tekintve – három elkülöníthető elemből tevődik össze: egy központi szerverből, az interneten hozzá kapcsolódó, a *Martus* kliens programját használó felhasználókból, akik igénybe veszik az ingyenes szoftvert és személyre szóló kulcsot kapnak a szervert üzemeltető szolgáltatótól, és a kereső rendszerből.

A *Martus* kliens lehetővé teszi az emberi jogokkal foglalkozó aktivisták és szervezetek számára, hogy szöveg alapú jelentéseket készítsenek a jogsértésekről. A beépített

titkosítás biztosítja az adatok védelmét. A *Martus* szervere fogadja és több különböző helyre elosztva tárolja a titkosított jelentéseket, biztosítva az információk sérthetetlen-ségét és megelőzve az adatvesztést. A *Martus* szerverek^{4,5} a világ különböző pontja-in helyezkednek el. A szerverek tartalma nem egyezik meg, azaz nem minden tartalom jelenik meg valamennyi szerveren. A szerverek tartalmát előre meghatározott algoritmus alapján tükrözik, és egy biztonsági adatmentésre szolgáló szerver is üzemel. A szervereket nem maga a *Martus* rendszerét kifejlesztő cég üzemelteti, hanem a vele kapcsolatban álló civil szervezetek.

A *Martus* keresőprogramja az interneten keresztül hozzáférést biztosít a rendszer felhasználói által elküldött jelentések nyilvános részéhez. A rendszerrel szemben négy fő elvárás támasztható: *használhatóság, biztonság, kereshetőség és átláthatóság*. Ezeknek az alapelveknek az alkalmazásával biztosítható, hogy a feljegyzések védettek és könnyen hozzáférhetők legyenek.

Használhatóság

A kliens program kezelése általános számítógép-felhasználói ismereteket igényel. Használata nem bonyolultabb, mint egy levelező-programé, és nem igényel állandó hálózati kapcsolatot. A felhasználók (ideértve az emberi jogi sérelmek tanúit is) akár egy internetkávészóbból is leadhatják tudósításaikat. A rendszer platformfüggetlen, ami azt jelenti, hogy különböző operációs rendszereken, Linux vagy Mac esetében éppúgy, mint Windows alatt használható. Nyelvi korlátok nélkül alkalmazható, és a támogatott nyelvek száma a nyílt forráskódú fejlesztéseknek köszönhetően dinamikusan, az igényeknek megfelelően bővíthető. A szoftver jelenleg angol, spanyol, orosz, arab, francia és thai nyelven áll rendelkezésre.

A felhasználók választhatnak azok között a lehetőségek között, hogy csak saját maguk számára akarják biztonságos helyen tárolni az információkat, vagy egyúttal nyilvánosságra is akarják hozni azokat. Az első esetben csak ők maguk férhetnek hozzá a biztonságba helyezett adatokhoz (ezeket a szerver üzemeltetője sem tudja elolvasni, még rendőrségi vizsgálat esetén sem), a második esetben pedig azt garantálja a rendszer, hogy az elküldött jelentéseket utólag ne lehessen megváltoztatni, szerkeszteni, manipulálni. Az elküldött jelentés zárt dokumentummá válik és nem módosítható többé. Kiegészítés és módosítás csak újabb bejegyzéssel valósítható meg.

Biztonság

A biztonság két fő komponens köré épül. Egyrészt a nyílt forráskódú fejlesztésnek köszönhetően a forráskód szabadon hozzáférhető, hozzáértő szakemberek által átte-

⁴ A Nyílt Társadalom Archívuma térségünkben elsőként bocsátott a felhasználók rendelkezésére egy *Martus* szervert, és kidolgozta a szolgáltatók és felhasználók bizalmi hálózatának irányelveit is.

⁵ A rendelkezésre álló szerverek listája a *Martus* weboldalán érhető el. Jelenleg három szerver üzemel a világon: (Budapest, Seattle, Manila). <http://www.martus.org/products/servers.shtml>

kinthető, és a biztonsági hibák javítása gyorsan kivitelezhető.⁶ A biztonság másik fő komponens a titkosítás. Az emberi jogi civil szervezetek alkalomszerűen eddig is használtak titkosítási módszereket, azonban a titkosító programok komplexitása megakadályozta azok napi használatát. A Martus egyszerű felhasználói felületet biztosít, miközben magában a programban erős titkosítási technológiát alkalmaz.

A feljegyzések már a felhasználó számítógépén titkosítva vannak. Az adatátvitel is titkosított csatornán keresztül zajlik, és az adatok természetesen kódolva tárolódnak a „páncélszekrényben” is. A feljegyzések jelszóval védettek. A technológia kialakítása olyan, hogy a személyes feljegyzéseket készítőjükön kívül senki sem tudja elolvasni, még a hatóságok szakértői sem. A jelszó elvesztése vagy elfelejtése esetén nem lehet hozzájuk férni.

Az erős kriptográfiát tartalmazó szoftver az USA exportkorlátozása miatt a következő országokban nem használható legálisan: Kuba, Irán, Líbia, Észak Korea, Szudán és Szíria.

A biztonság harmadik komponensét a Martus szervereire vonatkozó biztonsági előírások képezik. Az informatikai biztonság kérdéskörén belül a szerver fizikai elhelyezését, felügyeletét is szigorúan szabályozza a hagyományosnak mondható szoftveres védelem és előírások⁷ mellett.

Kereshetőség

A Martus keresőprogramja a világhálón keresztül 2005 február végén vált elérhetővé a nagyközönség számára is. Korábban csak a kliens-szoftver használói és a szerver eléréséhez kulcsot kapott felhasználók tudtak a szervereken elhelyezett információk között keresést folytatni. A keresést biztosító *Martus* szerver Budapesten található és a Nyílt Társadalom Archívum (*Open Society Archive*) üzemelteti.⁸ A keresés a *Martus* szervereken elhelyezett nyilvános információkat jeleníti meg.

Átláthatóság

A bizalom és az átláthatóság megteremtését az biztosítja, hogy a *Martus* nyílt forráskódú fejlesztési modellben készült. Az ilyen fejlesztések alap gondolata az, hogy amennyiben a programozók láthatják és módosíthatják a szoftver forráskódját, ez nagymértékben felgyorsítja a fejlesztést és sokkal megbízhatóbbá teszi a szoftvert. A *Martus* felhasználói számára további előnyöket is rejt ez a modell. Sok civil szervezet anyagilag nem képes finanszírozni a kereskedelmi szoftverek beszerzését és használatát, s így a költséges adatbázis-fejlesztésekből is kimarad. A *Martus* ingyenesen rendelkezésükre áll, anélkül, hogy aggódniuk kellene a szoftverkalózkodás miatt.

A bizalomnak fontos szerepe van a *Martus* használata során. A felhasználási célterület sajátosságai miatt biztosítani kell, hogy a szolgáltatást tényleg azok használják,

⁶ A forráskód letölthető a legnagyobb internetes nyílt forráskódú szoftver projekteknek otthont adó oldalról a [sourceforge.net](http://sourceforge.net/projects/martus/)-ről is.

⁷ A *Martus* szerver és a biztonsági szerver operációs rendszere például csak GNU/Linux lehet, és naprakészen kell tartani a megjelenő biztonsági frissítésekkel.

⁸ A kereső elérhetősége: <http://martus.ccu.hu/>

akiknek a fejlesztők és az üzemeltetők szánták. A rendszer használatához kapcsolódó stratégiát Székely Iván dolgozta ki. Az egyik elvileg lehetséges megoldás szerint az üzemeltető dönt arról, hogy kinek ad hozzáférést, a gyakorlatban azonban ez nem kivitelezhető, részben az azonosítás bonyolult procedúrája miatt, másrészt pedig azért, mert ebben az esetben a szerver üzemeltetőjének mintegy cenzorként kellene fellépnie és ez a bizalom alapelveit is sértené. A gyakorlatban a másik lehetőség, a „megosztott felelősség” alapelve működik. A szerverhez és a program használatához kulcsot kérők egy ismert emberi jogi szervezet ajánlását mellékelik kérelmükhöz. Ezáltal a szolgáltatók, a felhasználók és az ajánlók között bizalmi hálózat jön létre.

Abban az esetben, ha a rendszer használatához illetéktelen személy vagy szervezet kapna kulcsot, figyelmeztető üzenet kiküldése után megvonják a hozzáférési jogosultságokat.

Esettanulmányok

A Martus különböző előnyöket nyújt a világ különböző országaiban működő civil szervezetek számára. Míg a fejlődő országok esetében nagyobb hangsúlyt kap a biztonság és az adatok megvédése a megsemmisüléstől, illetve az ellopástól, addig a fejlett világ országaiban inkább a dokumentumok rendszerezésének igénye a fontosabb tényező.

Srí Lanka fontos szerepet játszott a Martus tesztelésében. Itt azonnali és hosszú távú igények is jelentkeztek: hosszú távon a jogvédők által az elmúlt években összegyűjtött adatok megőrzése és elemzése, rövid távon pedig a dokumentáció és a biztonságos adatsere, valamint a kommunikáció volt a legfontosabb. A Fülöp-szigeteken 2003-ban vezették be a Martus rendszer használatát, a biztonságos dokumentációra vonatkozó igények kielégítésére. Az ország különböző pontjain összegyűjtött jelentéseket a központban át tudták nézni és döntést tudtak hozni arról, hogy mely információk váljanak publikussá. Guatemalában a polgárháború 1996-os lezárulta után sok olyan bűntett maradt feltáratlanul, amit az emberi jogok sérelmére követtek el, és a bűnösök bíróság elé állítása is elmaradt. Az események feltárásán dolgozó újságírókat és aktivistákat 2000 júliusa és 2001. júniusa között 171 esetben érte támadás. A Martus ebben az esetben is az események dokumentálását segítette és az adatok védelmét látta el, amire nagy szükség volt, mivel korábban számos alkalommal ellopták az adatokat tartalmazó számítógépeket.

Az Egyesült Államokban a civil szervezetek sokkal kevesebb biztonsági problémával szembesülnek, mint a korábban említett országokban. Az igény itt elsősorban a dokumentumok rendszerezésére és a biztonsági másolatokra fókuszálódik. A Martus tökéletes eszközt nyújtott az „Arizoniai szövetség a házasságon belüli erőszak ellen” elnevezésű civil szervezet számára. Arizonában az USA államainak átlagánál magasabb volt a házasságon belüli erőszak aránya. A szervezet egy tanulmányban kívánta a kialakult helyzetet elemezni és megoldást keresni rá. A tanulmány elkészítéséhez a közös vonások megtalálása érdekében nagy mennyiségű adat összegyűjtésére és elemzésére volt szükség. A Martus ebben nyújtott segítséget. Miután betáplálták az események jellemzőit, a speciális adatok könnyen kereshetővé, kiválaszthatóvá és rendszerezhetővé váltak. A Martus segítségével nagy mennyiségű adatot tudtak feldolgozni, miközben értékes visszajelzéseket adtak a fejlesztő cégnek, s ennek köszönhetően az új funkciók által nyújtott előnyöket most az egész közösség élvezheti.

Konklúzió

A társadalmi érték teremtésére épülő üzleti modell a gazdaságilag fejlett országokban évek óta terjed, a társadalmi vállalkozások száma növekszik. A Benetech cég példáján keresztül jól látható, hogyan tudja a technológia a civil szervezeteken keresztül szolgálni az embereket, és a társadalmi vállalkozások hogyan járulhatnak hozzá a társadalmi érték, s ezáltal egy „élhetőbb” világ megteremtéséhez, amire a hagyományos piaci megoldások nem nyújtanak lehetőséget.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány elkészítésében segítséget jelentett a Martus rendszer létrehozásában nagy szerepet játszott Közép-Európai Egyetemen működő Nyílt Társadalom Archivumnál⁹ tett látogatás, melynek alkalmából lehetőségem nyílt közelebbről megismerkedni a Martus rendszerrel. Külön köszönetemet fejezem ki Székely Ivánnak, aki a Martus rendszer felhasználásának a bizalomra építő alapelveit kidolgozta, valamint Szergej Glusakovnak, aki ellátott technikai információkkal és készségesen végig kalauzolt a Martus rendszerén.

Felhasznált források

Benetech <http://www.benetech.org>

Dees, J. Gregory (1998): The Meaning of „Social Entrepreneurship”. <http://faculty.fuqua.duke.edu/centers/case/files/dees-SE.pdf>

Literature Review on Social Entrepreneurship (2000) (Sherrill Johnson Research Associate Canadian Centre for Social Entrepreneurship)<http://www.bus.ualberta.ca/ccse/Publications/Publications/Lit.%20Review%20SE%20November%202000.rtf>

Martus <http://www.martus.org>

Seelos, Christian – Mair, Johanna (2004): Social Entrepreneurship: Creating New Business Models to Serve the Poor. Kelley School of Business, Indiana University (www.sciencedirect.com).